

Наставна тема 2

Клучот за динамичен концепт на граѓанството¹²

1. Предизвици за традиционалниот модел на граѓанство

Од крајот на Студената војна се забрзаа и зајакнаа различни процеси на модернизација (види го квадратот на следната страна) и преку тоа се разви една нова динамика. Случувањата и превратите кои во тоа време се случуваа во цела Европа го доведоа во прашање традиционалниот модел на граѓанството:

- Глобализацијата на слободната трговија и комерцијално-ориентираните пазарни економии им донесоа на луѓето во многу земји благосостојба – но не на сите. Јазот помеѓу богатите и сиромашните се зголеми, како внатре во, така и меѓу општествата, што забележително го загрози социјалното единство и меѓучовечката солидарност.
- Притисокот од конкуренцијата ги принудува компаниите постојано да ја зголемуваат нивната продуктивност и да ги намалуваат трошоците за производство. Тоа го стави во тек перманентниот процес на иновирање кој има директно влијание на производите, технологиите и работните места, а индиректно влијае врз нашиот целокупен начин на живот. Јозеф Шумпетер го опиша овој процес како „креативно уништување“¹³. Еден посебно воочлив пример за едно такво креативно уништување е реконструкцијата на целата макроекономија во Источна Европа.
- Порастот на економијата ни донесе зголемена благосостојба, но истовремено се зголеми и потрошувачката на природни ресурси. Имајќи ги предвид зголемените емисии на CO₂, станува сè потешко и поскапо да се спречат климатските промени или да се адаптираме на нив.
- Новите информатички и компјутерски технологии нудат нови можности за зголемување на производството, за размена на информации, обезбедување на информации и подготвување на понуди за забава, за да наведат само некои аспекти. Ние живееме во медиумска култура и медиумска компетенција – компетенцијата која користи нови медиуми како за произведување (продуктивно) така и за примање (критичко-рецептивно) на информации и соопштенија, во меѓувреме стана дел од основните вештини како читање и пишување.
- Благодарение на економскиот пораст и достигнувањата на модерната медицина населението во многу европски земји сè повеќе старее и светското население постојано расте. И двата развитоци се сериозен проблем за 21 век.
- Националните држави имаат право на суверенитет и автономија. Меѓутоа концептот на национална држава може како да се ограничи така и да се изолира. Од крајот на студената војна можеме да го набљудуваме настанувањето на нови форми од дотогаш потиснатите колективни идентитети.
- Модерните општества се претежно секуларни и плуралистички. За овој развиток во голема мерка придонесе миграцијата во Европа – пред сè внатре во Европската Унија.

¹² Оваа наставна тема се заснива на Huddelston, T. (2004): Tool on Teacher Training for Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education. Strassburg: Совет на Европа, стр.9 ff. преработена од Peter Krapf.

¹³ Schumpeter, J. A. (1993; англиско оригинално издание 1942): Капитализам, социјализам и демократија. Stuttgart: UTB.

Плуралистичките општества се динамични и продуктивни, сепак интеграцијата на луѓето со различни мислења, вредности, интереси и социјални и етнички позадини истовремено ја става на проба социјалната солидарност.

Наведените предизвици најдобро се совладуваат во демократските системи. Секој обид тие и други проблеми да се решат со авторитарни средства е осуден на пропаст, бидејќи не успева да се справи со комплексната реалност на општеството, економијата, животната средина, решавањето на конфликти итн. Воедно демократијата стои и паѓа со ветувањето за рамноправно учество. Колку покомплексни стануваат нашиот свет и предизвиците за нашата иднина, толку е потешко за просечните граѓани да го разберат изнаоѓањето на решенија и да учествуваат во него. Недовербата на многу луѓе кон традиционалните политички институции, форми на владеење и политички носители на решенија е вкоренето во чувството да се биде прескокнат и неслушнат. Демократијата и човековите права се загрозени, лабилните достигнувања и нивното долгорочно опстојување зависи од тоа дали и како таа може да им се предаде како наследство на идните генерации. Демократијата и човековите права се темели создадени од луѓето и со тоа не се „дадени од природата“, тие се поврзани едно со друго и влијаат и се зајакнуваат обострано.

Модернизација

Социолошкиот поим на модернизацијата се однесува на повеќедимензионалниот процес на социјалната промена. Во изминатите две децении навистина се зголеми модернизацијата во брзината, количеството и комплексноста, сепак од историска перспектива нејзиното потекло води назад до измислувањето на печатарството, реформацијата, просветителството, револуциите во Голема Британија, САД и во Франција како и до индустриската револуција. Модернизацијата го измени секој аспект од човековиот живот: како работиме, што правиме, каде живееме и како (колку често) патуваме, нашата благосостојба и распределбата на благосостојбата, развојот на човековите права, глобализацијата, технологиите, вредностите и мислењата кои ги застапуваме или одбиваме и како учествуваме во политиката и општеството.

Модернизацијата е амбивалентен процес кому сме му подложни бидејќи тој е наша „судбина“ во добро, како и во лошо. Научниците и филозофите се поделени околу тоа дали модернизацијата на големо и во целост е клетва или благослов. Соодветно изгледа едно гледиште кое модернизацијата ја набљудува како предизвик кој носи и ризици, но нуди и шанси: предизвик кој во секој случај мораме да го прифатиме за да можеме да ги држиме под контрола ризиците.

За многу луѓе во многу општества модернизацијата содржи потенцијали и изгледи за поголема благосостојба и слобода. Истовремено граѓаните и носителите на решенија се конфронтирани со зголемени барања, тие сепак мораат да држат чекор со процесите на модернизација и нивните ризици и опасности за да преживеат. Клучна улога при посредувањето на соодветните компетенции, без дискусија, игра образованието.

Со оглед на значењето на овие предизвици станува јасно дека е потребен нов вид на граѓани, имено такви кои не само што ги познаваат и разбираат нивните формални граѓански должности, туку се исто така во состојба и согласни активно да сторат нешто за општеството, за нивната земја и за народната заедница и кои го восприемаат нивното учество во вид и на начин кој придонесува за решавањето на проблеми. Зголемените предизвици бараат силни општества со компетентни – имено: соодветно образовани и квалификувани – носители на решенија и граѓани.

Педагозите се оптимисти. Тие веруваат во тоа дека младите луѓе - како и постарите кои се подготвени за доживотно учење – со соодветно образование можат да се стекнат со неопходните вештини за да можат да влијаат на развојот во нивната заедница и во целиот

свет. Активното граѓанство како што натаму детално ќе биде изложено, најдобро се поттикнува со инструкции центрирани кон ученикот, а не преку наставни форми кои се ограничуваат на пасивно восприемање или учење напамет.

1.1 Новото разбирање за граѓанството бара нов образовен концепт

Со наставните модели кои се поставуваат само на примање и се ограничуваат на директивна инструкција не можат да се придобијат активните, информирани и одговорните граѓани, на кои им е потребна модерна демократија.

Она што навистина е неопходно се форми на образование, учење и поучување кои ќе ги подготват учениците за вистинско учество во општеството - форми на образование, учење и поучување, кои како што се ориентирани кон праксата, исто така се теоретски ориентирани, кои се однесуваат на релевантни проблеми од животното опкружување на учениците, а ќе се посредуваат како низ учеството во училишниот живот, така и во рамките на официјалниот наставен план. Улогата на активниот граѓанин се поклопува притоа со улогата на активниот ученик. Приод кој притоа ги поддржува наставниците и учениците и во процесот на расправа со новите проблеми е конструктивистичкиот приод на учење, како што е долу (дел 1, наставна тема 3, поглавје 4) поблиску објаснето.

Ставањето на располагање на наставни форми и аранжмани на учење, центрирани на учењето ја става наставната професија пред значителен предизвик. Мора да се стекнат нови форми на знаење, да се развијат нови наставни методи и да се изнајдат нови форми на соработка – како во колегиумот така и со учениците. Занимавањето со актуелното случување има поголема тежина отколку разбирањето на историските системи; критичкото мислење, посредувањето на вештините, трансферот на знаење како и работните форми кои се кооперативни и ориентирани кон заедницата се поважни отколку изолираните подготовки, и наместо зависноста од еден централен диктат, во преден план се наоѓа професионалната автономија. Но ние мора да ги промениме и нашите претстави за учењето: подалеку од концептот ориентиран кон наставникот и приближување до учењето низ искуство, учество, истражување и размена.

Традиционалното образование, ориентирано кон наставниците, потпрено на учебниците и научно-базирано мора во оваа смисла да отстапи ориентација, кај која во преден план ќе се наоѓаат учеството на учениците, широк спектар на дидактички методи и концепт заснован на вештини. Овој е придонесот кој актуелниот прирачник и материјалите за ОДГ/ОЧП сакаат да го дадат.